

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Круглова Костянтина
Олександровича «Соціальний капітал як чинник суб'єктивного
благополуччя працівників підприємства з різним груповим статусом»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань
05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 053 Психологія**

Актуальність обраної теми дослідження не викликає сумнівів, адже зі зростанням швидкості соціально-економічних та політичних змін, емоційних й інформаційних навантажень на працівника організації гостро постає проблема збереження його суб'єктивного благополуччя. Проте, складність розв'язання завдання визначається наявністю широкого кола підходів до зазначеної проблеми, які іноді суперечать один одному. Зокрема, встановлено суперечності між високим рівнем залученості співробітників підприємства до соціальних груп, змісту робочих процесів, інтенсивних комунікацій та високими витратами на підтримку таких соціальних зв'язків. Важливим є пошук соціально-психологічних ресурсів для ефективної та продуктивної взаємодії, серед яких значуще місце займає соціальний капітал особистості.

Отже, проблема розкриття соціального капіталу як чинника суб'єктивного благополуччя працівників підприємства з різним груповим статусом, вимагає поглибленого наукового аналізу, узагальнення й систематизації. З огляду на зазначене, дисертаційне дослідження К.О. Круглова має суспільний та науковий інтерес, й виявляється своєчасною та доцільною науковою працею у галузі соціальної психології.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень та висновків, викладених у дисертації К.О. Круглова підтверджується запропонованою логікою проведеного дослідження, що знайшла своє відтворення у меті, завданнях, аналізі наукової літератури,

визначенні теоретико-методологічних засад; застосуванням методів, що є адекватними об'єкту та предмету дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних, застосуванням методів математичної статистики.

Теоретична і практична значущість результатів дослідження полягає у розробці структурно-функціональної моделі соціального капіталу як чинника суб'єктивного благополуччя працівників підприємств на основі системного, психосоціального, суб'єктивного підходів, обґрунтуванні складових соціального капіталу, вдосконаленні методологічних підстав вивчення суб'єктивного благополуччя. Практичне значення дослідження підкреслено впровадженням результатів в освітній процес закладів вищої освіти та у роботу з персоналом організації для оптимізації прийняття економічних та управлінських рішень, що підтверджено відповідними довідками.

Автором дисертації розкрито структуру та зміст соціального капіталу як ресурсу, що втілює взаємини та можливості учасників соціальної взаємодії, сприяє інтегруванню до соціального середовища та ефективній адаптації в організації; доведено особливості взаємозв'язку між характеристиками соціального капіталу та суб'єктивним благополуччям працівників підприємства з різним груповим статусом; обґрунтовано та операционалізовано основні складові структурно-функціональної моделі соціального капіталу як чинника суб'єктивного благополуччя працівників підприємства (соціально-комунікативна, ціннісно-нормативна, складова міжособистісної та інституційної довіри). Це надає підстави стверджувати про наявність **наукової новизни** отриманих у дослідженні результатів.

Апробація результатів дисертації. Варто зазначити, що результати досліджень, які викладено у дисертації, оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Основні результати дослідження викладено у 16 наукових працях, серед яких 1 розділ у колективній монографії, 1 стаття у видання, що входить наукометричної бази

Scopus, 3 статті у фахових виданнях з психології, 11 публікацій у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях.

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому. Дисертаційну роботу викладено на 245 сторінках тексту, вона складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (269 джерел, 80 з яких іноземні) і додатків.

Вступ відображає стан наукової проблеми, її актуальність та соціальну значущість, мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну, теоретичну та практичну значущість результатів та публікації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи вивчення соціального капіталу як чинника суб'єктивного благополуччя особистості» здійснено аналіз наукових джерел, дисертантом застосовано значний науковий доробок із різних галузей психології, а також соціології, політології, історії, що дозволило розкрити специфіку підходів до категорії «соціальний капітал» у соціально-психологічному вимірі. К.О. Кругловим у широкому спектрі проаналізовано вітчизняні та зарубіжні підходи до феноменів психологічного та суб'єктивного благополуччя у науковому просторі; визначено теоретичні та методологічні вектори у з'ясуванні змісту та специфіки понять «соціальний статус» та «груповий статус», проблема соціального статусу в організаційній взаємодії співпрацівників підприємства, які мають місце у науковій думці.

Оцінюючи викладений у теоретичному розділі матеріал, зазначимо, що обґрунтування висунутих положень було здійснено з належною послідовністю та доказовістю. Цьому сприяла чітка структурованість тексту дисертації загалом, та її окремих розділів і підрозділів.

У другому розділі «Науково-методичні засади емпіричного дослідження соціального капіталу як чинника суб'єктивного благополуччя працівників з різним груповим статусом» представлено науково-методичне обґрунтування вибірки дослідження; визначено методичні та процедурні засади дослідження. Для науково-методичного обґрунтування дослідницьких

гіпотез створено своєрідний алгоритм перевірки, згідно з яким побудовано процедуру та основні етапи емпіричного дослідження. Слід підкреслити чіткість визначення етапів: організаційний (обґрунтування вихідних положень дослідження); діагностичний (розробка програми емпіричного дослідження); науково-інтерпретаційний (систематизація отриманих даних; формулювання висновків). Дисертантом операционалізовано дослідницькі конструкти, визначено їх критерії та емпіричні показники, що відображено в емпіричній моделі. Описано вибірку дослідження, яку розділено на дві групи – «менеджерів» та працівників-«виконавців»; надано характеристику дослідницьким методикам.

Варто зазначити, що для забезпечення достовірних результатів з обраної наукової проблеми, дисертантом застосовано валідні та релевантні психодіагностичні методи на репрезентативній вибірці досліджуваних на підготовчому та власне діагностичному етапах дослідження. Представлені в дисертації загальна організація, шляхи та методи дослідження виявляються адекватними завданням, які поставлені дисертантом.

У третьому розділі «Емпіричне дослідження соціального капіталу як чинника суб'єктивного благополуччя працівників підприємства з різним груповим статусом» представлено результати порівняльного аналізу за змістовними та рівневими особливостями складових соціального капіталу між двома групами – «менеджерами» та співпрацівниками-«виконавцями». Відповідно до представленої у роботі емпіричної моделі, соціальний капітал розглянуто як індивідуальний та як груповий соціальний капітал (ефективність соціальної групової взаємодії). У свою чергу, соціальний капітал виявляється через організаційну ідентичність, цінності співпрацівників організації та довіру (міжособистісну та інституційну). Констатовано, що група «менеджерів» більшою мірою усвідомлює стратегію розвитку підприємства, основні цілі, принципи, цінності, пріоритети організації; у складних ситуаціях схильні шукати вихід на користь спільної справи, чітко виконують свої обов'язки, їх діяльність сприяє досягненню

спільної мети. Дисертантом виявлено та доведено статистично наявність відмінностей у проявах показників психологічного та суб'єктивного соціального благополуччя між групою менеджерів підприємств, які керують певними структурними підрозділами, та групою «виконавців».

Заслугує схвалення обґрунтована дисертантом за допомогою факторного аналізу типологія суб'єктивного благополуччя працівників підприємства з різним груповим статусом залежно від впливу характеристик соціального капіталу – соціальне, професійне, особистісне, емоційне, економічне благополуччя. Відмінності між досліджуваними групами простежуються як в структурі, так і в змісті тих показників, що представлено у факторах.

Хотілося б зазначити, що кожна структурна частина роботи логічно і змістовно підсумовується, підкреслюються найсуттєвіші головні моменти, дисертант робить посилання на пункти дисертації, де досліджуване явище представлено більш детально, що забезпечує цілісність сприймання провідної авторської ідеї.

Дисертаційна робота К.О. Круглова є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить ознак порушення норм академічної доброчесності.

Напрямок дослідження відповідає науковій темі «Соціально-психологічні виміри становлення та розвитку особистості» науково-дослідної роботи кафедри психології Херсонського державного університету, при якій виконувалася дана дисертація. (№ держ. реєстрації 0119U101096).

У цілому представлена до захисту дисертаційна робота є завершеним, обґрунтованим дослідженням, яке виконане на високому теоретико-методологічному рівні.

Водночас, вважаємо за потрібне зробити деякі зауваження та пропозиції.

1. Перше побажання стосується представлення у дисертації методологічних засад дослідження. На наш погляд, заявлений у дисертації

системний підхід слід було б прописати більш розгорнуто та узагальнити й резюмувати, у чому дисертант бачить втілення цього підходу стосовно досліджуваного феномену. Вважаємо, що у роботі системний аналіз застосовано переважно як структурний та не враховано принцип ієрархії побудови досліджуваної системи, що певною мірою спрощує розуміння системного підходу.

2. Зважаючи на значний обсяг проведеного автором статистичного аналізу отриманих даних, хотілося б зазначити, що висновки з результатів кореляційного аналізу іноді зроблено надто узагальнено. При цьому залишилися окремі цікаві взаємозв'язки, які не отримали належного авторського трактування.

3. Отримані емпіричні результати є вагомими, мають значний потенціал прикладного застосування, тому дисертація значно виграла б, якби автор виокремив практичні рекомендації для роботи з персоналом підприємства стосовно покращення суб'єктивного благополуччя через залучення ресурсів їх соціального капіталу.

4. Робота, на наш погляд, достатньо ілюстрована таблицями з обробки статистичних даних. Проте, вважаємо, що окремі з них доцільно було б перенести у додатки, що дозволило б не перевантажувати ними основний зміст роботи.

Висловлені зауваження та пропозиції носять рекомендаційний характер. Вони не знижують загальної високої оцінки наукової роботи, яка є цілісним, закінченим дослідженням важливої та актуальної проблеми соціальної психології.

Висновок про відповідність дисертації вимогам.

Загалом, враховуючи актуальність обраної теми дослідження, його структуру, зміст, наукову новизну одержаних результатів, дисертаційну роботу «Соціальний капітал як чинник суб'єктивного благополуччя працівників підприємства з різним груповим статусом» слід вважати самостійним завершеним науковим дослідженням, яке виконане на

належному науково-теоретичному, методичному та емпіричному рівні, має комплексний та логічний характер, містить положення, що характеризуються науковою новизною та заслуговують на практичну реалізацію, і яке відповідає всім вимогам рівня наукової кваліфікації здобувача, що зазначено у Наказі МОН України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України від 31.05.2019 № 759) щодо оформлення дисертації, а також у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою КМУ № 44 від 12.01.2022 року, що висувуються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її автор, Круглов Костянтин Олександрович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
та соціальної роботи

Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля МОН України

27.07.2022 р.

 Наталія ЗАВАЦЬКА

Підпис Наталії Завацької засвідчую:

Перший проректор

Дмитро МАРЧЕНКО